

שמעתא עמיקתא

גליון תק"ח | פרשת יתרו | תשפ"ג | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מור"ן ראש כולל הוראה רמות ב'

בענין איסור החמור דמאבד עצמו לדעת

א. איזה איסורים עובר. ב. אם יש לו חלק לעולם הבא. ג. קבורתו ודון להתאבל עליו. ד. אמירת קדיש עליו. ה. חובה להצילו. ו. מי בכלל מאבד עצמו לדעת. ז. עשה משום תשובה. ח. למסור נפשו ע"מ לקיים מצוה או שלא לעבור עבירה. ט. שלא לסבול עיניים המובילים אותו לעבור איסור. י. מרוב צרות ועצר.

א. איזה איסורים עובר

אייתא במדרש רבה (בראשית פרשה לד) "אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" (בראשית פ"ט ס"ה). להביא את החונק עצמו, יכול כשאול, ת"ל "אך", יכול כחנניה מישראל ועזריה, ת"ל אך, ע"כ. וכן מבואר בב"ק (נא:). ועני בר"ן (שבועות י. ברי"ף ד"ה מלקין אותו) שכתב שהממית עצמו עובר על דברי תורה ממש דמקרא מלא דבר הכתוב ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, אי"נ מהשמר לך ושומר נפשו מאד, עיי"ש. והביא ב"ב" (יו"ד סי' רלז). ועני במרחשת (ח"א סי' כ אות ה ד"ה אולם) שנקט דהאידרשא דאך את דמכם היו אסמכתא והא דהשמר לך הוי מה"ת ממש. אבל ברמב"ן (מלכות ה' סנהדרין יז: ברי"ף ד"ה אמר הכותב) משמע שהוא מה"ת.

וכת' המ"ח (מצוה לו אות ח ד"ה והנה מאבד) שהמאבד עצמו לדעת אינו בכלל לאו דלא תרצח (שמות פ"ב ס"ג) אלא חייב מיתה בידי שמים. אבל הגר"ם (הגה שם) הביא מהפסיקתא רבתי (פ"ה כה) דדריש לא תרצח לא תרצח. והבית מאיר (יו"ד סי' רטו ס"ה) כת' שודאי דאך בכ"ה עובר על "לא תרצח". וכן נקט בפשיטות האג"מ (ח"ו"מ ח"א סי' קד) [ועני בחובות ה' וראש חובות (ש"ד שער הביטחון פ"ד)].

ב. אם יש לו חלק לעולם הבא

והנה הפני"ח (ב"מ נט. ד"ה במ"ו) כת' שהמאע"ל הוא עוון גדול שנאי בו שאין לו חלק לעוה"ב. ובתשובה מאהבה (ח"ג יו"ד ע"ג סי' שמה תשובה תט) כת' שכן מרגלא בפומייהו דאנשי בשם חז"ל, אלא שלא מצא מאמר זה בשום מקום, וכת' דאע"פ שאין ראיה לדבר יש זכר לדבר בגיטין (נ:). במעשה בילדים וילדות שנשבו לקלון, אמרו אם אנו טובעין בים אנו באין לחיי העוה"ב וכו' קפצו כולן ונפלו לתוך הים, משמע שאחרים הטובעים עצמן לים אין להם חלק לעוה"ב. ואפי' לא נאי מאמר זה ראוי הוא ליאמר, שעל כל העבירות יכול אדם להתודות ואמרו בסנהדרין (מג:). שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב, משא"כ במאע"ל שאינו יכול לשוב ולהתודות, שאחר שעשה המעשה הרע אף שעודנו מופרד ומפרכס הי"ז תשובה לאחר מותו, ע"כ. ועני הלך בשם הג' מהר"ש א.

והאבן יקרה (ח"א יו"ד סי' נו) כת' מקור לדבר מהרמב"ם (תשובה פ"ה) שכת' דאלו שאין להם חלק לעוה"ב ומכללם שופכי דמים. והמקור לזה המדרש רבה (פ"ה ואתחן פ"ה) לכולם יש סליחה חוץ משופכי דמים וכו', וכן הוא להמאע"ל ששפך דמו, ע"כ.

והמהר"צ"ח (ח"ב מפרי בינה סי' ו אות ו בהגה) הביא מהמהרי"ט (כתובות ק:). נמי דאין לו חלק לעוה"ב ותמה שלא הביא מקור לדבריו. וכת' בשם היד המלך (אבל פ"א) שהוכיח את בני מגיטין שם. וכת' לדעתו מוכח מכל המקומות שבי"ט (כתובות ק:). ע"ז י: יח, תענית כט, גיטין נ:). שהרגו עצמם ויצא בת קול דמוזמנים לחיי עוה"ב, מפני דשאר המאע"ל אין לו חלק לעוה"ב, משא"כ הצדיקים אשר

קדשו השם. ועני ביוסף דעת לבעל השו"מ (יו"ד סי' שמה), במהרי"א (יו"ד סי' שנה) וברב פעלים (ח"ג יו"ד סי' ק).

ג. קבורתו ודון להתאבל עליו

ואיתא באב"ל רבתי (פ"ג ה"ה) המאבד עצמו לדעת אין מתאבלין עליו, ולא מספידין, אבל עומדין עליו בשורה ואומר ברכת אבלים וכל דבר שהוא כבוד לחיים, ע"כ. ועני ברמב"ם (ספ"א מה' אב"ט) שכת' דהמאבד עצמו לדעת אין מתעסקים עמו לכל דבר, ואין מתאבלין עליו, ואין מספידין אותו, אבל עומדים עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים וכל דבר שהוא כבוד לחיים. וכת' הכ"ס שמוקרו באבל רבתי. וסובר הרמב"ם שאלו אינו מדברים על כבוד החיים, ולכן כת' ג"כ שאין מתאבלים עליו. והרמב"ן חולק בדבר. ע"כ. וכ"כ האשכול (ח"ב עמי קט) שאין מתאבלין עליו. וכן פסק השו"ע (יו"ד סי' שמה ס"ג א).

וכת' החת"ס (יו"ד סי' ש"ב) שאם יש בזה כבוד משפחה נכבדה, אשר יהיה להם לבז ולכלימה עולמית, שאי מהם קלקל מעשיו, יכול המורה להורות להתאבל. והט"ו (מהדור ג' ח"ב ספ"ה רב) כת' שאם רוצים קרוביו להגות אבולת רשאי, ומותר לברך להם ברכת אבלים. וכן מפורש ברמ"א (סי' שעד ס"ו) דמי שרוצה להחמיר ע"ע רשאי להתאבל, ע"כ. ועני בצ"ח (ח"י סי' פ"ג אות ב).

ועני ברש"ב"א (סי' תשמג) שכתב דאף שאמרו בכל מקום אין מתעסקין עמם לכל דבר לא לענין קבורה ותכריכים אמרו אלא שאין קורעין וכן חולצין מו'. והביאו הדר"מ (יו"ד סי' שמה אות א), הב"ח (שם) והש"ך (סי' קא). ומ"מ ע"י בג' מהר"ש"א (שם) שכתב שיש להחריק קברו יותר מכו'. ועני בגר"ם החיים (ח"א פכ"ה אות ה) בענין דין איגנות כה"ג.

ד. אמירת קדיש עליו

ועני עוד בחת"ס (שם) שכתב דאף שמורגל ד"א קדיש אחר מאע"ל, לא ידעתי טעם הגון, וכי מפני שלא עשה מעשה עמו לא צילחה מדרת שחת, ומי לנו אושה מעשה עמו קדיש שלום כו', לא נשתרב המעלה לפי דשאר אבלים לא יאעושה לחלוק עמהם בקדישים כי יטענו לאו כל כמיניה להאבד עצמו ולהשליך תיקון נשמתו לעינו. ולפי' אם הבן מקבץ י' בביתו באופן שאין הפסד לאבלים יכול לומר קדיש וכו', אמנם אם יש נדנד ספק בדבר אי היה דינו כמאע"ל לענין אמירת קדיש הדין עם בניו שיאמרו קדיש, והבא לדחותם עליו להביא ראיה, ע"כ. ועני במהרי"א אסאד (יו"ד סי' שמה) וברב פעלים (ח"ג יו"ד סי' טז).

ה. חובה להצילו

ועני במנ"ח (מצוה ר"ז אות ב) שכתב דלכא"ו לא מצווין להציל את המאע"ל, דלא מיבעיא דעל העשה דהשבותו לרבות אבידת גופו ודאי אינו מצוה, כי העשה דהשבת אבידה אינו נוהג בממון באבידה מדעת, אלא אף על הלאו דלא תעמוד על דם רעך אינו מוזהר, דחצי בסנהדרין שם הקשו למה על טובע בנהר הא מהשבותו לו נפק"ל לרבות אבידת גופו, הלא יכול לומר דנפק"מ במאבד עצמו לדעת דאינו מצוה משום והשבותו כנ"ל, אע"כ דגם בלאו הזה אינו מוזהר ומצווה, ע"כ. וכן דעת הגר"י"ג לרס"ג (עשה כח). ובכלי חמדה (פ"ה כי תצא פכ"ב פ"א) הביא מהמהר"ם מרונטנברג (סי' לט) שמצוה להצילו. אך הביא מהרביד הזהב שהבין שהטעם שחייבים להצילו, משום דאמרינן שודאי מחמת שיעמים עושה כן ולא היה בכלל מאע"ל. אולם הרב"כ (א"ח סי' שא אות ה) החלקת יעקב (א"ח סי' קנה), האג"מ (יו"ד ח"ג סי' צ) והגריש"א זצ"ל (חשוקי חמד שנהדרין עג) נקטו שחייבים להצילו. ועני בחכמת שלמה (רס"י שכ"ט) שמי שפשע והכניס עצמו במצב של פקו"נ אסור לחלל עליו חמדת. אולם האג"מ (א"ח ח"א סי' קכז גו"ד ח"ב סי' קנד ע"כ) והמנח"ם (ח"א סי' ז) דחו דבריו. [ובנה"ל (שם שט"ז ד"ה אלא) נקט שבזה"ו מחללים שבת ע"מ להציל אף מי שהתחייב מיתה מחמת חטאו, אע"פ שבימים הקדמונים שהיה בי"ד להמיתו ולא היו מחללים עליו שבת משום דגברא קטילא הוא, ע"כ. ונראי שאין מכתבן ראה נגד הפוסקים דלחלל אותו ז' שהתירו לאע"ל מחמת עבירה שחייב עליה מיתה, ד"ל דאע"פ שרשאי לעשות כן מ"מ מוטל על אחרים להצילו כי לא נגזר דינו ע"פ ב"ד, משא"כ התם דכיון דנגזר דינו, רשע הוא, ולא מצילים רשע כמ"ש הבה"ל שם].

ו. מי בכלל מאבד עצמו לדעת

ואיתא באב"ל רבתי (פ"ב ה"ה) איזהו המאע"ל לא שעלה בראש האילן ונפל ומת, בראש הגג ונפל ומת, אלא זה שאמר הריני עולה לראש הגג או לראש האילן או לפעמי אמות וראוין אותו שעלה לראש האילן ונפל ומת הרי זה בחזקת מאע"ל. וכ"כ הרמב"ן (תה"א שם) דאע"פ שלא ראו אותו מפיל עצמו כיון שאמר חזקה עשעה לדעת. והרמב"ם (שם פ"א) כת' האומר הריני עולה לראש הגג, האוהו שעלה מיד דרך כנס או שהיה מצר צלם ומת הרי זה בחזקת מאע"ל. ועני בחת"ס (שם פ"א) שכתב שאפי' לא אמר הריני עולה כו' כל שיש אומדנא דמוכח טובא הוי בחזקת מאע"ל, ומ"מ עיי"ש שכתב שאפי' אמר בהדי' הריני עולה על מנת להפיל עצמי וגם ראוינוהו עולה אך לא ראוינוהו ונפל ומת דמאותה העלי על הגג אע"פ שאחר זמן נצטנן לאי נפל שרוד באותו המקום ממש מ"מ כיון שלא ראוינוהו ונפל מאותו העלי בעצמה שיעלה להפיל עצמו לא דיינינן לוי כמאבד עצמו לדעת, ע"כ. וכת' הג' מהר"ש"א (שם על ס"ג) שבהפיל עצמו למים כיון שהמים מעלים ומורידים אותו ורשע יפול אל התהום וימות ודאי מתחרט טרם יפול וימות וע"כ מתעסקים עמו לכל דבר, עיי"ש. ועני לעיל אות ב' בשם התשובה מאהבה.

ועני עוד בגורש החיים (שם אות א ואות ד) שכת' שברוב המקרים הנראים מהע"ל ר"ל, אין לדונם דין מאע"ל, כי כל מה שאפשר לתלות בשאר החיים, אפילו באופן רחוק והמציאות, או שיש לתלות שלא היה אז שופי בדעתו והיה מבולבל מאחר הסבות, או אפשר שחמרו האבוק התחרט וחזר בו ותלוץ להקצותו ומעמידין אותו בחזקת לא רוצה נפשו. ומ"מ היכן שהתברר שהרג אי"ע אע"פ שגם כה"ג אכתי אפשר לומר שבינתיים בין האמירה והכתובה לבין מעשהו התחרט ועשה המעשה שלא מדעת כ"כ לא אמרינן כיון שאמר אז כתב בשוב הדעת מקשרין את המעשה להאמירה, עיי"כ.

וכת' השו"מ (תני ספ"א קב"ד ד"ה והנה היותו) שהעושה דבר שיש בו משום ושמרתם דאי' כי הוא בכלל סכנה ממש (ולא חשש מחמת מיעוט רחוק שאסור מדרבנן), הוא בכלל מאבד את עצמו לדעת שאין לו חלק לעוה"ב, ע"כ. ומדבריו יוצא שאיסור זה הוא אף במכניס עצמו לסכנת חיים ואף אם בסוף אף מת עבר על האיסור. ועני במרחשת (שם) שגם נקט כן ע"פ הדין הגי'ל אות א'. ובתשובה והנהגות (ח"א סי' תתפ"ה) כת' שאשה שיש חשש סכנה בעיבור ורוצה להסתכן לא נקרא מאע"ל, שזהו דוקא היכא שמוזלזל בנפשו ולא מכיר ערך החיים, והכא הוא צורך גדול דהרי חייא אינש חיים בלא בניס. והביאו התורה היוולדת (ע"מ תט אות ג בהגה שם) וכתב שכן פסק נמי גאון אחד, עיי"ש עוד.

פניני הלכה

שכח ולא שאל ותן טל ומטר בליל ז' חשוון מה דינו

תנן (תענית י.) בגי' במרחשון שואלין את הגשמים, רבן גמליאל אומר בשבעה בו ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת.

ובגמ' (שם) א"ר אלעזר הלכה כרבן גמליאל. תניא חנניה אומר ובגולה עד שישים בתקופה. אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל הלכה כחנניה.

וכן נפסק לדינא בטור ובשו"ע סי' קי"ז. וז"ל השו"ע (שם ס"א) - ברכת השנים צריך לומר בה בימות הגשמים 'יותן טל ומטר' ומתחילין לשאול מטר בחוצה לארץ בתפלת ערבית של יום ששים אחר תקופה, ובארץ ישראל מתחילין לשאול מליל ז' במרחשון.

ואיתא בברכות (טז.) א"ר תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו, שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה. ומקשינן מהא דתניא טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים מחזירין אותו.

ואמרינן ד"ק הא דאזכר קודם שומע תפלה, הא דאזכר בתר שומע תפלה. (ופרש"י קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו שיכול לאומרה בשומע תפלה).

וכן פסק הטור (סי' קי"ז), וכן הוא בשו"ע (סי' ה) - אם לא שאל מטר וזכר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו ושואל בשומע תפלה. ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה, אם לא עקר רגליו חוזר לברכת השנים, ואם עקר רגליו חוזר לראש התפלה. ואם השלים תפלתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אע"פ שחזר לא עקר רגליו עקורים דמי, ואם נזכר אחר שחזר שומע תפלה קודם שהתחיל רצה, נראה שאומר ותן

טל ומטר ואח"כ אומר רצה. [וע"י במשנ"ב סי' ק"ט, לענין אם נזכר קודם שהתחיל תקע בשופר כיצד ינהג]. ומצינו בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' ע"ח) שאלה מי שלא שאל מטר בליל ז' במרחשון אם מחזירין אותו. תשובה מסתברא דכשם שבהזכרה היה מכריז השליח ציבור כך בשאלה, ואי"כ לא יאכפת לו בלילה כדאיתא בירושלמי (תענית פ"א ה"א) בדאורתא לית תמן עמא. ע"כ. ועיינן בי"ד אהרן (סי' קי"ד) דהביא דבריו.

ודבריו מחודשים, דהא לא מצינו בפוסקים הכרזה לענין שאלה. ומצינו דכבר עמד בזה המג"א (סי' קי"א סי' ק) דכתב גבי הזכרת גשמים (דהיינו אמירת משיב הרוח) - והא דאין מתחילין בערבית מפני שאין כולם בבית הכנסת ויעשו אגודות אגודות זה מזכיר וזה אינו מזכיר, והא חשו לזה בשאלה (סי' קי"ז סי"א) נראה לי משום דהתם בלאו הכי אין כולן מתחילין ביום אחד רק הכל לפי המקום.

וכיון דבשאלה ליתא להאיא דינא דהכרזה, אי"כ אין נפק"מ בין ליל ז' בחשוון ליום ז' בחשוון. [וע"י במג"א סי' רל"ו סי' ק' א' דאם לא שאל ותן טל ומטר בערבית מחזירין אותו, ולא חילק בין ליל ז' לשאר לילות].

והרב אגורה באהלך (ח"ד אליקים ב"ר יצחק גאטנינוו זצ"ל - ט"ו ע"א) כתב לתמהו על דברי הקל"ט, שכן כדבריו אי"כ לכתחילה לא ישאלו מבערב. אולם הביא דברי המג"א הנוכרים, וכתב דלפי דבריו נראה דכיון דבא"ה אין כולם מתחילין ביום אחד ואין קפידא איזה מזכיר ואיזה אינו מזכיר, ודאי דאינו חוזר, ומ"מ מבערב היה מכריז השי"ע כיון דליכא קפידא למסמך גאולה לתפילה, ונמצא דהדין יוצא כמ"ש הקל"ט. ולפי"ז כתב להקשות סתירה בדברי המג"א דכאן בסי' קי"ז הסכים דאינו חוזר, ואילו בסי' רל"ו סי' ק' א' מבואר בדבריו דחוזר אפי' בלילה. וסיים דאפשר דבסי' רל"ו לאו בלילה ראשון קאמר אלא בשאר לילות שאחר כך. ומ"מ לענין דינא נראה כמ"ש בסי' קי"ד וכדברי ההלכות קטנות.

ז. עשה משהו תשובה

איתא **בקיודשין** (פא.ג.) רבי חייא בר אשי הוה רגיל כל עידן דהוה נפל לאפיה הוה אמר הרחמן יצילנו מיצר הרע, יומא חד שמעיתנהו בדיתיהו וכוי' כל אותה לביתיה הוה אף שגרא אדמתיה תנורא שלוק ומא' תניב (להמית אייך, רשייל' וכוי' כל ימיו של אותו צדיק היה מתענה ד שמת באתה מיתה, עיי"כ. משמע מכאן שהחורג עצמו קומת תשובה אינו בכלל מד' מיתות בי"ד להטביע שוירי **בשבות יעקב** (ח"ב סי' קיא) שכתב בענין אחד שנשכשל באיסור אי"א (רייל) וקיבל עיי"ש מוכח שתובה דין ד' מיתות בי"ד להטביע עצמו בתרם שו"א חנק, וכתי' דאינו בכלל מאעלי"ד ומזומן לחיי עוה"ב. והוכיח כן מהגמ' הנ"ל, וכתי' שכן מוכח **בבראשית רבה** בפי' תולדות (פ"ה סג) וכן איש צרדיה שקיים בעצמו ארבע מיתות בי"ד ואמר עליו ר' יוסי' איש צרדיה בשעה קלה קדמני זה לנן עולן, ואף **שהיפה תואר** כתב שם וזי"ל נ"ל אף מי שחיביב מיתה אינו רשאי להמית את עצמו דלא יצא מכלל ואך דאם דמכס' לנפשטותא אדרוש ויגיה הדבר בידי ה' ומומה דאמרנין **כתובות** (ק.ג.) בהאי כובס שהפיל עצמו כן הגג ומדרי' אלערן בן דורדיא ששם פניו בין ברכיו עד שיצאה שמתו כדאי **בע"ז** (ה.) וזכו לעה"ב אין ראהי כי אולי מרוב עמומת נפש על חטאתם לא קדקדו או לא ידעו בדין ובחרו מות מחיים וזכו לעה"ב מפני תוקף תשובתם שהם טועים בענין מיתתם, עכ"ל. אכן כל דברוי לא נ"ל דמי"ש בפשיטות דאף מי שחיביב מיתה אינו רשאי להמית את עצמו זה ודאי אינו גדושה כן מישת תשובה ודאי לא יחשב בכלל מאבד עצמו לדעת מן שמוכח להדיא מעושי קדושותי הנייל, עייני"ש. וכך הוכיח **בבית אפרים** (יו"ד סי' עז ד"ה ועד יו"ל), עייני"ש עוד. ובדרך זה כתי' **בשאלת יעבי"ץ** (ח"א סי' מג.) במי שהתחייב מחמת עוונו מיתת בי"ד. **ובשם הגדולים** (אות י"ס יז עדך רבינו יהודה בן הראי"ש) כתי' דיש מקום לסברת **היפ"ת** הנ"ל, ומי"מ נר' דאף לדעתו היינו בענין איסורא, אבל אינו בכלל מאעלי"ד שאין מתאבלין עליו. ואינן לדבריהם **היע"ט** (יו"ד סי' שמה על סעי' א.) **והזרע אמת** (ח"א סי' פט) כתי' שהדבר פשוט **כהיפ"ת**, שאם לא לשאלו לאבד עצמו

משום תשובה, ואמרם לו שהוא מחתיב בנפשו אם יעשה כ. **ח. למסור נפשו עי"מ לקים מצוה או שלא לעבור עבירה** ויעו"י **בר"ן** (שבת כב.) ברי"ף ד"ה ומקשו) שכת' שאלישע בעל כנפים מסר נפשו והניח תפילין בשעת הגזרה (שבת קל.) אע"פ שלא היה מחויב דבר כן **מותר למסור נפשו על המצוה ומקבל שכר** וכו', ואמרו בבראשית (רבה מה) וכן לך יוצא ליסקל על שמולתי את בני וכו'. ו**הרא"ש** (סנהדרין סי' ט) הוכיח מהירושלמי דרשאי להחמיר ע"ע. וכן נר' **מה"ס"ח** (סי' רסה) וכן למד החיד"א בדעת הט"ח **בברית עולם** שם. ועייני"ש **במקום החסד** (גות ה.) וע"י **ברדב"ז** (לענין קטל וקטל) שדעתו נטוטה שמי שהיה חייב יעבור ולא יחרג, ונהרג ולא עבר, בדין הוא במחיצת הדיקקים. וכן דעת **התורת חיים** (עירובין כא: ד"ה פומב).

אבל דעת **הרמב"ם** (סיפיה פ"ה ה"ה ד.) שהעושה כן מחתיב בנפשו. וכן נקט **הבננו"כ** (סנהדרין יח.), אלא שכת' שאם הוא אדם גדול חסיד ויר"ש ורואה שהזור פרוץ בכך רשאי לקדש את השם ולמסור את עצמו על מצוה קלה כדי שיראו העם, והיינו דאמרנין **בפסיקתא** (נ.ג.) כל ראו חנניה מישאל ועזריה שהפילו איי"ע לכבשן האש, פירוש ולא השתחוו לצלם והרי לאו עי"ז היתה אלא אדנטרי של מלכים לכבוד בעלמא, אלא מתוך שהיו רובן טועין וסבורים שהיתה עי"ז היה קידוש השם במה שעשו וכו', עיי"כ. וע"י **ברמב"ן** (שמות פ"ב פסי' כא) **ובמהר"ל** (גור אריה שם).

ועינין **בטור** (יו"ד סי' קנז) בשקט כהרא"ש. **והב"י** (שם) הביא מח' ראשונים הנ"ל. **והדרכ"מ** (שם אות א.) הביא בשם **התורה"ד** (סי' קצט) שמורים לו לפי הענין. ו**ביאור בניאר הגר"א** (אות ה.) שכדברי המתירים מבואר בפרפ"ט דשבת וכו' וכל הרוגי מלכות שמסרו עצמן על מצות פרטיות. והרמב"ם דאוסר ומפרש דכל הנ"ל בשעה צריכה לכך וכמ"ש בני"י, עייני"ש.

והשו"ע (שם סעי' א.) פסק שרשאי להחמיר עיי"ש אם העכו"ם מכוין להעבירו על הדת. אולם **הרמ"א** (שם) הביא דברי הר"ן דאין השעה צריכה כ"כ, ורוצה להרג ולקיימו, הרשות בידו. ותמה עליו **הגר"א** (שם אות ה.) דלמה שתיק ליה למחבר בר"ש הסעי', ושוב הביא דברי הר"ן שמתיר דאם היכן שהשעה צריכה לכך. ו**בלבוש** מבואר שכונת המו"מ שלעולם רשאי להחמיר עיי"ש, כ"י"ש אם הוא אדם גדול וכו' ורואה שהדור פרוץ בכך שרשאי לקדש את השם. **והב"ח** (אות ה.) **והפרישה** (אות ה.) נקטו כהרמב"ם. ועייני"ש **בב"ח** שדחה ראיתי הסמ"ק דלתלך. **והש"ך** (סי' ק.) הביא דעת הט"ח וסיים ע"י דברי התורה"ד הנ"ל.

ובשבות יעקב (ח"ב סי' ק) כתי' הדרוצה להחמיר עיי"ע ולמסור נפשו לקדש השם רביים שעמנו ללמדו אחרים לעשות זכור לטוב, וכדאיתא בעי"ז (יח.) גבי רבי חנינא בן תרדיון. **ובענין יעקב** (ביב"ג.) ד"ה והחייא ינותקא) כתי' על הא דהורודש שהיה עבד ונתן עינו בבת כרוז והלכה והורגה אל"ה, שלא הוא כמאעלי"ד כיון שעשתה כן עיי"ש שבת כהן' לא התחיל ותשא לדע"כ. עיי"כ. **ובחמטת שלמה** (סי' קד) כתי' שאף לסבורים דאסור לעצמו על קידוש השם במה שאינו מחויב מ"מ מאעלי"ד לא הוי. וע"י **בקרית ספר** (שבת ריש פ"ב), **בשו"ת** (יו"ד רסי' קנז), **בהעמק שאלה** (שאלתא מב ס"ק ב וסי' נג אות ה.) **ובצי"א** (חט"יו סי' טא.) וע"י בסמוך בשם חסמי"ק.

מ. שלא לסבול ענינים המזכירים אותו לעבור איסור

וכתי' **העמ"ק** (מצוה ה.) שמצוה לאהוב שמו של הקב"ה כתי' הלב כדכתיב (יהרם פ"ו) **ואהבת את ה' וכו'** בכל נפשך וכו' שלא ימנע מעשת מצות הבורא בשביל סתם נפשו ואף במקום שאמרו יעבור ואל יהיה אינו א"י ירצה, **אבל מדת חסידות שלא יעבור**, כי מאחר שכוונתו לשמ"ע צדקה תחשב לו, וראה משאול שמסר עצמו למיתה שנתכון לש"ש, עיי"כ. **ובגהות רבינו פרץ** שם כתי' שאותם קדושים שחשטו עצמם שלא סמכה דעתם לעמוד בסניין קדושים גמורים הם, וראה משאול, ואין להקשות מרי' חנינה בן תרדיון דאמר מוטב שיטמא מן שנתנה וכו' שיודע היה בעצמו שלא יתחלש שם שמ"ע על ידו.

וע"י **בתוס'** (ע"ז יח. ד"ה ואל) בשם **ר"ת** דהיכא שיראים פן יעבירום עכו"ם לעבירה כגון ע"י יסורין שלא יוכל לעמוד בהם, אז הוא **מצוה** לחבל בעצמו כ"י ההיא דלמיט' גבי ילדים שנסבו לכתוב. ו**בתוס'** בגיטין (נ.) ד"ה קצמא) כתי' קדפצו לים כי יראים היו מיסורין כדאמרנין **כתובות** (נ.ג.) **אמליל גנדו** לחנינה מישאל ועזריה פלחו לצלמא. **והריטב"א** (שם כתי' שאע"פ שדברי התנוס' צריכים ללמוד ועיין גדול מ"י"מ כבר הורה זקן ושמעתי בשם גדולי צרפת שהתירו כן הלכה למעשה, עיי"כ.

והדעת זקנים (בראשית פ"ט פ"ה) כתי' שאם ירא שלא יוכל בעצמו לעמוד בסניין בשעת השמד יכול להרוג עצמו, וכן בשאול וכו' וכן מביאין אותן שפושטין תכונתן בשעת הגזרה, ויש שאורסין ומפרשים כי הא דאיתא במדרש רבה הנ"ל (אות א'), יכול כחנינה וחבריו שכבר נמסרו למיתה לא אך, אבל אינו יכול להרוג איי"ע, יכול כשאול וכו', כלומר שאסור לו להרוג עצמו כשאול שעשה שלא כד"ן. ומעשה ברב א' שחט הרבה תשוקות בשעת השמד כי היה ירא שעברו על דת, והיה רב א' ואמר שלא כדברי יהרג אותו רב במיתה משונה, וכן היה שתפסוהו עכו"ם וכו', ואח"כ נתבטלה הגזירה ואם לא שחט אותו התינוקו היו ניצולין, ועיי"כ. וכן הביא **הב"י** (בד"ה יו"ד סי' קנז) בשם **הארחות חיים**.

והי"ש (וכ"מ פ"ה סי' טג) נקט דלא **כר"ת** וכת' שעליו לסבול העינויים לפי כחו והבא לטוהר מסייעים לו, כן מציינו גבי ר' חנינא בן תרדיון, ובמ"מ אם מתיראם לא יענו אותו שלא יאבדו ח"יו כמה נפשות מישאל, מותר להרוג עצמו, ואולי שאול ע"ה כיון עי"ז שסבר אם יפול חי בידם בני"י לא יעמוד על נפשם במקום קמתו ויפלו כמה רבבות מישאל, והוא כבר ידע שגזרה עליו הגזירה שלא ימלט מהם וכו', עיי"כ. **והתפארי"א** (יומא פ"ה בעני אות ג.) כתי' דמאן לימא לן דשפיר עביד שאול, ועוד דשאני התם דהוה תרתי יסורין ובושה, עייני"ש. וע"י עוד **בשמ"ק** (כתובות ג.ג.) **ובפני"י** (כתובת ג.ג: ד"ה תוס') מש"כ בה.

ויצא דנח' הלאשונים במקום שירא מחמת יסורין שימיר דעתו ח"ו אם רשאי להתחלה להמית עצמו. ומי"מ י"ל דאף האסורים אינו בכלל מאעלי"ד, וגדולה מזו כתי' **ברכ"ל** (סי' ע) **בשם בית רחם יהודה** (שם על סעי' ב.) אם עושה כן שלא יבא לדיד עינויים גדולים, אין לזה דין מאעלי"ד. וכמ"ש **התוס'** (שם), עיי"כ. וכן נקט **המגן גבורים** (שם קנז שלטי"ג סי' ב.) דלא **כהכנסת יחזקאל** (סי' לו.). אלא דעי"ז **בפנת עניים** (גיטין שם) שדחה דברי הבלי"ז בדפסקי התוס' שם מוכח דדוקא בירא שמחמת יסורין יעבור על דת, הוא דשרי לשלוח יד בעניו, ולא ביהא סתם מיסורין. וכי"כ **בחיים שאל** (רמז' לזה **בשו"ב** (שם אות ג.) **ובזרע אמת** (ח"ב סי' קמב) תמה על הברכ"י, דליתא דהתנוס' מיירי בירא שיעבירוהו על דת.

י. מורב צרות ראשי

וע"י **בבשמים ואע"י** (שמה) שכתב שאם איבד עצמו מריבוי צרותיו, דאגות ויסורין או עוני גמור, "אין כאן מיחוש", וענין המאעלי"ד הוא המבזה את חבריות ובועה בטובה ושונא את העולם כמקצת פילוסופים שעושים כן, להמרות פני עליון. ועייני"ש שהביא ראי"ה משאול, והביא עוד ראייה מועדקתהו שאמרו עליו נוה היה לו להקיש ראשו בכותל ירימות ואל יראה שחטית בניו לעיניו, ומשמע מדבריו דלא רק שאינו בכלל מאעלי"ד אלא אף אינו עובר איסור. וציינן לדבריו **הרע"א** (יו"ד סי' שמה על סעי' א.). **והבית אפרים** (שם) כתי' דאע"פ שראיית הבשמים ראש משאול אינו מכרעת כמ"ש הרמב"ן דשאול ידע שעומד ליהרם, וראייתו מצדקתהו כו' גי"כ אינו ראייה דלא אמרו שלא לעשות כן רק לומר שהיה לו צער יותר בראיית שחטית בניו מאה ה"ה ממתת עצמו, אבל מ"מ ודאי דאשכחן טובא ב"ש"ש שעשו מחמת צער וכדאיתא בהתוקן ביצה ושבעה בניה אף היא עלתה לגג ונפלה ומתה יצאה ב"יק ואמרה אם הבנים שמחה וכו', וכן עובדא דמר עוקבא בכתובות שלא ילבין פני חבריו ורבים כיוצ"ב, עיי"כ. אולם **החת"ס** (שם אות ה.) כתי' להוכיח מהחייא דר"ח בן תרדיון שלא רצה לתפוח פיו שתכנס בו האש, ואמר מוטב שיטלנה מי שנתנה ולא יחבל בעצמו, שאפילו מי שמציר ביותר אסור לו לאבד את עצמו לדעת, וכתב שבזה נזדיקף **הבשמים ראש**, עיי"כ. וכן **במהרצ"ח** (ח"ב אמת בינה סי' ו אות ג בהגה.) דחה דברי הבשמים ראש. **והפת"ש** (שם סי' ק) כתי' שיש מפקפקים בה.

ובשו"ת כרך של רומי סי' טז (ד' אות ג) וכן דברי החת"ס. והביאו **בשם פעלים** (ח"ג יו"ד סי' כט), אולם עייני"ש שדחה **בש"כ** (פלא"י סי' ק) פסק כהבשמים ראש. וכן דעת **הנהר מצרים** (אבלות אות מ.) בענין אשה חולנית שהיתה סובלת יסורין גדולים. ולמד כן מדברי הגבית לחם יהודה הנ"ל. ובדרך זה פסק **באף לך שלמה** (יו"ד סי' שא), אולם סתם דברוי **בטו"ד** (פאה"י סי' רב) שכת' על הבשמים ראש דישתקף הדבר, והראיה שהביא משאול **למה במ"ש בנהגה הסמ"ק**, שחשש פן עיי"ע עינויים יביאווה לידו בעברה, עייני"ש. **והמהרש"ם** (ח"ו סי' קכג) כתי' דאם עשה כן מפני יסורים וכדו' איננו בכלל מאעלי"ד וגם **בשו"ת פרשת מרדכי** (יו"ד סי' כה - כו) כתי' דיש דאסור מ"מ מיחשב כאומר מותר דלאו כו"כ אינו דינא מגירי ושו"ג הוא, ובהו אגודת **החת"ס** שהביא ראש מ"רח"ב בן תרדיון, דניח לדחות על רצה לעשות כן כי יש בוה איסור גמור, ואי"א אם לא אמר הריני עולה וכו' כל שיש אומידא דמזכח טובא הוא **בחוקת מאעלי"ד** ולא מתאבלים עליו. ה' אם עשה כן מחמת יראה לעינויים אע"פ שעבר עוון גדול מ"מ המתאבלים עליו. וי"א ש"ה"א אם עשה כן מריבוי צרות, דאגות ויסורין גמורים שאע"פ שעבר עוון גדול מתאבלים עליו. ו' חובה להציל את מי שרחמנא ליצילן עומד לאבד עצמו לדעת ואף מחללין עליו את השבת עבור זה.

מסקנות דרי"ט

א' לאבד עצמו לדעת **הוא עוון גדול**. והעושה כן רחמנא ליצילן עבור על "אך את דמכס לנפשותיכם אדרוש" ו"השמר לך ושומר נפשך מאד". וכמו כן י"ל עבור על י"ל תרצח". ואין לו חלק לעולם הבא. ב' לא מתאבלין על המאבד עצמו לדעת לוי מספידה איתו. וי"א שם איש יש בוה כבוד משפחה נכבדה, ואשר יהיה לעלו לבזו וכלמיהה עולמית, שא' מהם קלקל מעשיו, יכול מספידה להורות להתאבל. ג' המאבד עצמו לעצמו ואמרם עליו קדיש כדי להצילו מרדת שחת. ד' אם לא יודעים אם הרג את עצמו מתאבלים עליו. אלא אם אמר הריני עולה לראש הגג ואפיל עצמי ואמות, ורואין אותו עולה ונפל ומת, ואי"א שלא ראו אותו עושה כן כיון שאמר חוקה שאיבד עצמו לדעת וכן כל כיוצ"ב. ואי"א אם לא אמר הריני עולה וכו' כל שיש אומידא דמזכח טובא הוא בחוקת מאעלי"ד ולא מתאבלים עליו. ה' אם עשה כן מחמת יראה לעינויים אע"פ שעבר עוון גדול מ"מ המתאבלים עליו. וי"א ש"ה"א אם עשה כן מריבוי צרות, דאגות ויסורין גמורים שאע"פ שעבר עוון גדול מתאבלים עליו. ו' חובה להציל את מי שרחמנא ליצילן עומד לאבד עצמו לדעת ואף מחללין עליו את השבת עבור זה.

ודבריו צ"ע, דהא דכתב המג"א דאין מתחילין כולם יחד, הוא טעם אמאי אין מכו"זין כדמצינו בענין הזכרת גשמים. אולם מאחר דלא תקנו א"כ דינא הוא דצריך לשאול כבר בליל ז', ואם לא שאל חוזר, כד"ן מי שלא שאל ביום. [נדע דלהבנתו אף מי שלא שאל ביום ז' לא יחזור דהא בני חו"ל אין שואלים עד ס' אחר התקופה]. ול"ק מידי דבדרי המג"א.

[וע"י ביד אהרון הטוכר, דאחר שהביא דברי הלק"ט, כתב וע"י במג"א סי"ק ג'. אלא דבסי"ק ג' לא מציינו מידי מהחייא ענינא. ונראה דהוא ט"ס וצ"ל סי"ק א'. ונראה דכוונתו להעיר על דברי הלק"ט וכמ"ש].

ויעו"י **בברכ"י** (סי' קי"ז אות ד') דכתי' בשם מהר"ר **יעקב מולכו** בתשובותיו כ"י סי' קי"ז - אם לא שאל מטר בליל ז' במרחשון בא"י מחזירין אותו, דדוקא בהכרות ר"ח אין מחזירין בלילה, מטעם אין מקדשין את החודש בלילה.

ובשלמי ציבור (סי' קי"ז - קי"ל ע"א) כתב הרב המג"ה להעיר דהוא חידוש הדחידי"א לא הזכיר כלל לספר הלכות קטנות, הגם כי טעמו נראה טעם קלוש, וע"י מ"ש מג"א סי' קי"ד סי"ק א', ונראה דלצאת יד ספק יחזור ויתפלל בתורת נדבה, ובהו א"צ לחדש בה דבר. ויעו"י **בקשר גדול** (סי' ט"ז אות י"ב) דחזר החיד"א על דינו שבברכ"י דבן א"י שלא שאל מטר בליל ז', בחשון בא"י חזור. והשיב שם על דברי המגיה בשלמי ציבור וזי"ל - דתשובות שהזכיר היד אהרון אין אצרותם עליו, וכן נהג הרב יד אהרן בתשובות שמזכיר הרב כהנ"ג כידוע וכו', אבל כאן חידוש הוא שהרב יד אהרן לא הזכירה. עכ"ל. ולכא"ו כוונתו דכיון דכבר דרך היד אהרן ללקט תשובות ההלכות קטנות עיי"כ הוא אינו חוזר ומלקטם. אלא דמ"מ התפלא על שכאן היד אהרן לא הביא דברי הלק"ט. ואפשר דלא ראה דברוי שבסי' קי"ד דאכן הביא דברי ההלכות קטנות הנוכרים].

ויעו"י **בשער"ת** (סי"ק ה') דהביא דברי ההלכות קטנות, ודברי המהר"י מולכו, וסיים בדברי השלמי ציבור. וכי"כ **בחסד לאלפים** (בנדרים - סי' קי"ד עד סי' קכ"ג סי"ק י"ג) דבן ארץ ישראל שלא שאל מטר בליל ז' חשון חוזר ומתפלל בתורת נדבה. והביא **הכה"ח** (סי' קי"ז סי"ק יו.) אולם **המשנ"ב** (סי' ק) כתב דבדיעבד אם לא שאל בליל ז' מחזירין אותו. וכתב עי"ז - כי"כ בספר ברכ"י, ובספר זכר לאברהם מצדד שלא לחזור בדיעבד, וכדעת הלק"ט ח"א סי' ע"ג וכמו בהזכרה ע"ש, אבל מדברי כמה אחרונים שראיתי לא משמע כן. עיי"כ. ומסתמיות דברוי משמע דס"ל לדינא דאי"צ לחזור בתורת נדבה.

העולה לדינא - בן ארץ ישראל ששכח בליל ז' לשאול מטר בברכת השנים, דינו כמי ששכח ביום - דאם נזכר קודם שומע תפילה ישאל בשומע תפילה, ואם נזכר אחר שומע תפילה קודם שסיים תפילתו יחזור לברכת השנים. ואם נזכר אחר שסיים תפילתו יחזור לראש התפלה, וכמבואר בשו"ע סי' קי"ז ע"ש. ויש שכתבו דלצאת מכל ספק יחזור ויתפלל ערבית בתורת נדבה.

<div></div>	<div>כתב ע"י</div>
<div>הרה"ג שמעון פלולי שליט"א</div>	
<div>מו"ץ הקהילה החרדית מעלה אדומים</div>	

פניני מוסר

עניני שבת קודש

תפילת שחרית (ט)

עניינת ברוך ה' המבורך - "ואחר חצי קדיש יכין עצמו לענות "ברוך ה' המבורך לעולם ועד" בשמחה עצומה מאד, ובכאן יקבל עליו תוספות נפש של יום השבת, כי אם התחיל לקבלה בתחילת "ששמת", כאן ב"ברכו" הוא על המוגמר קבלתה". (סוד ושרש העבודה ח, ה.)

הכל יודוך - "... ובואי אם אומר האדם השבח הגדול הזה בכונה ועצומה ושמחה מאד, בדואי סמוכים הדברים אשר יצאו מפיו לא ישוב ויקם, כי אם עשה פרי תיקונם ופעולתם בעולמות העליונים גם כן, ורחמנא לבא בעי. **והעיקר לומר התבות במיתון גדול ולא במהירות**". (יסודו"ה"ם)

נערך על ידי מו"ם "עבודת שבת קודש"

✉ **להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל: amikta@amikta.co.il**

© **שמעתא עמיקתא - לעי"נ הרב יהושע זעליג זצ"ל בן הרב יצחק שליט"א** - לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503